

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 333 Turvallisempaan lapsuuteen,
 nuoruuteen ja kouluun

Artikkeleita

- Janne Lepola – Tanja Kivineva 336 Esiopetuksen satujenlukemismenetelmän
 – Ritva-Liisa Orvasto yhteys ymmärtämistaitojen kehittymiseen
 esiopetus- ja kouluiässä
- Hanna Keskinen – Kaisa Aunola 350 Lapsen lukivaikeusriski vanhemmuus-
 – Marja-Kristiina Lerkkanen tyyliin ja ongelmakäyttäytymisen välisiä
 – Anna-Maija Poikkeus – Pekka Niemi yhteyksiä muuntavana tekijänä
 – Jari-Erik Nurmi – Noona Kiuru
- Osmo Kivinen 361 Opetusta eriyttävä digitaalinen
 – Meri-Tuulia Kaarakainen ReadIT-opetusohjelma lukemis-
 strategioiden harjaannuttamisessa
- Mira Kalalahti 375 Perhetaustan vaikutus tyttöjen ja
 poikien koulunkäyntiin
- Päivi Niemi – Riitta Asanti 391 Pysyvät pienryhmät oppimisyhteisöinä
 – Hanna-Leena Seppinen yläkoulussa – oppilaiden ja opettajien
 arvioita kehittämisohjelmasta
- Essi Vuopala – Sanna Järvelä 406 Yhteisöllistä oppimista edistävät ja
 vaikeuttavat tekijät – opiskelijoiden
 kokemuksia verkkokurssilta

Kolumni

Antti Pirhonen 422 Teknokeskustelua

Puheenvuoroja

Marleena Stolp 424 Näemmekö lapsia puilta? Lapsuuden-
tutkimuksen kysymyksistä

Tapio Varmola 429 Maasteritasoinen opettajankoulutus ei
syntynyt sattumalta: muistikuvia vuosilta
1975–1978

Iija Pietikäinen 433 Hyvinvointiyhteiskunta tarvitsee
käsityötaitoja

Kirja-arviointeja

Hanna Laalo 438 Antiikin pedagoginen perintö
Pirjo Linnakylä 441 Ainutlaatuinen arviointikulttuurimme
Jukka Rantala 444 Kaivattu perusteos historianopetuksen
historiasta

English Summaries

448

Kirjoittajat

451

Turvallisempaan lapsuuteen, nuoruuteen ja kouluun

Koulutuksen ja opiskelun maailman vuotuisessa ajankierrossa syksy on uuden alkamisen aikaa. Tuhansissa oppilaitoksissa ovat työt taas kerran alkaneet. Jälleen yksi ikäluokka on aloittanut koulutustaipaleensa, joka tulee jatkumaan seuraavat yhdeksän vuotta, useimpien osalta 12 vuotta, mutta yhä useammalla pitkälti yli kaksikymppiseksi. Lähes kaikki oppivelvollisuusluokat ovat jo vuoden harjoitelleet koulunkäyntiä esiopetuksessa. Tänä syksynä aloittavat tulevat täytäneeksi oppivelvollisuutensa vuonna 2021 ja valmistuvat ammattiin tai ylioppilaaksi vuonna 2024. Jos koulutusputki jatkuu nykyisten normien ja nykyisen koulutusjärjestelmän mukaisesti, niin ekaluokkalaisemme on valmis etsimään töitä maisterina tai amk-tutkinnon suorittaneena 2020-luvun lopulla. Ja jos tahtoa ja rahkeita vielä riittää, hän väittelee tohtoriksi joskus 2030-luvun alkupuolella, olettaen että koululuokat ja asteet on läpäisty normaalisti, välivuotia ei ole pidetty eikä muitakaan viivästymisiä ole tapahtunut. Näillä näkymillä suomineito pitää kasvatettaviaan turvallisessa opinsylissään pitkään. Mutta sitä ei voi varmasti tietää. Sitäkään ei voi tietää, minkälainen on maailma ja Suomi tuolloin. Vielä vaikeampaa on kuvitella sitä, miten maailma makaa 2070-luvulla, jolloin tämän syksyn koulutulokas eläköityy. Varmalta näyttää näillä näkymillä vain se, että muutos jatkuu ja ehkä kiihtyy entisestään. Lapsuuden ja nuoruuden kannalta on siis erittäin tärkeää se, millaisissa kouluissa ja oppilaitoksissa lapset ja nuoret saavat viettää nämä kasvun ja opin vuotensa.

Hieman kulahtaneen sanonnan mukaan muutokseen sisältyy sekä mahdollisuuksia että uhkia – riskejä. Sosiologi Ulrich Beckin toistakymmentä vuotta sitten tunnetuksi tekemä riskiyhteiskunnan käsite on osoittautunut valitettavan elinvoimaiseksi kuvaamaan aikaamme, myös Suomessa, joka monessa suhteessa on kuitenkin edelleen yksi maailman turvallisimmista maista kasvaa ja elää. Mutta emme mekään elä missään lintukodossa. Tämä konkretisoitui taas kerran ikävällä tavalla lyhyen ja sateisen kesän aikana, kun perheenisä ampui jostakin syystä osan lapsistaan ja itsensä kesäkuun alussa. Vastaavasti vähän aiemmin isä ja hänen uusi kumppaninsa olivat jo pitkään kohdelleet kahdeksanvuotiaa tyttöä raakalaismaisesti kaltoin, minkä tuloksena hän viimein menehtyi äitienpäivänä. Keskikesällä taas Hyvinkäällä kaksi nuorta kuoli ja moni sai vakavia vammoja nuoren miehen ampumista luodeista. Heinäkuun lopulla vietettiin sitten Norjan verisen ja täysin silmittömän nuorten leiriläisten teurastuksen vuosipäivää. Eipä toivoisi tällaisia vuosipäiviä tarvittavan viettä. Mutta näyttää valitettavasti siltä, että tällaisia murhenäytelmiä tulee yhä tiuhempaan tietoomme. Kuinka ollakaan, tätä kirjoitettaessa uutisoitiin jälleen uudesta ampumistapahtumasta: syyskuun alussa poika ampui isänsä keskellä kirkasta päivää Helsingin keskustassa. Ja kaikki tietysti muistavat Jokelan ja Kauhajoen koulusurmatapahtumat vuosilta 2007 ja 2008. Turvattomuus näyttää lisääntyneen ihan oikeasti myös

Suomessa. Eiväthän turvamiehet vielä 20–30 vuotta sitten partioineet univormuissaan tavara-taloissamme ja sairaaloissamme. Kehityssuunta on surullinen, mutta kuten norjalaisetkin ovat esimerkillään osoittaneet, tällaisten tapahtumien edessä väkivallan valtaan ei tule alistua eikä ryhtyä purkamaan avointa, kaikista huolehtivaa yhteiskuntaa.

Väkivaltaisuus ei sinänsä ole uusi yhteiskunnallinen ilmiö. Nykyisin media kykenee uutisoimaan raakuuksista niin nopeasti, näkyvästi ja värikkäästi, että niiden sosiaalinen merkitys helposti ylikorostuu. Mutta kuitenkin tämänkaltaiset tapahtumat koskettavat jotenkin aiempaa selvemmin laajasti kaikkia suomalaisia samalla kun niihin liittyvä väkivalta tuntuu aina vain raaistuvan ja tulevan irrationaalisemmaksi. Eikä tilannetta lainkaan helpota se, että viihdebisnes kaupittelee jatkuvalla syötöllä yhä visuaalisesti näyttävämpää, ”luonnollisempaa” väkivaltaa ja tappamista ihmisten huviksi ja nautinnoksi. Urheiluviihteen puolella jääkiekko näyttää vääjäämättömästi väkivaltaistuvan, lajiväen hyssyttelyistä huolimatta.

Viihteen vaarat liittyvät läheisesti myös internetiin sosiaalisine medioineen. Verkkomaailmasta on kehkeytynyt keskeinen kommunikaatiokanava, hyvän ja pahan tiedon puu, tai oikeammin viidakko, josta on mahdollista ammentaa äärimmäisen paljon hyvää ja arvokasta, mutta myös kaikkea sitä pahuutta, jota ihmismieli kykenee tuottamaan. Kasvatuksen, myös aikuisten kasvatuksen, kannalta hyvin merkityksellistä on se, että netti tarjoaa suuren sananvapauden vailla henkilökohtaista vastuuta ja viekoittelevan itsensä esillepanon foorumin vailla varmuutta seurauksia. Lasten ja nuorten kannalta yksi riski on se, että ikärajojen valvonta keskustelupalstoilla ja vastaavilla on hankalaa. Niinpä nettinamusedät ja muut pahantekijät voivat mellastaa verkoissa sangen vapaasti. Koska nettiä ei kukaan täysin pysty kontrolloimaan, on kasvatuksella suuri merkitys suojautumisessa sen riskejä vastaan: ”älä silmä pieni katso mitä vain, älä sormi pieni klikkaa mitä vain”. Verkkomaailma ja tietoteknologia asettavat myös koulun vakavien kasvatuksellisten kysymysten eteen, kuten Antti Pirhonen tämän numeron kolumnissaan kirjoittaa.

Ajan kovuus ja turvattomuus ilmenevät monenlaisina oireiluina perheissä, päiväkodeissa ja oppilaitoksissa niin henkilökunnan kuin oppilaiden keskuudessa. Yksi tähän liittyvä kysymys, josta viime aikoina on paljon keskusteltu, on opettajien jaksaminen ja heihin kohdistuva väkivallan uhka samoin kuin kysymys koulun keinoista ja oikeuksista käsitellä oppilaiden aggressioita ja toimeenpanna kasvatuksellisia seuraamuksia rikkomuksista. Vaikka näihinkin liittyvissä uutisoinneissa on kosolti ajan ”medialisää”, on opettajan ammatti myös konfliktien, häirinnän ja turvattomuuden suhteen tullut kovemmaksi. Vuoden 2010 Työturvallisuuskeskuksen teettämä tutkimus kuitenkin osoitti, ettei opettaminen sentään ole mikään työturvallisuuden riskiammatti. Jotain kuitenkin selvästi ”tarttis” tehdä, jotta kaikki lapset ja nuoret saavat mahdollisimman hyvät elin- ja kasvu ympäristöt. Vähintäänkin sen olemme me aikuiset jälkipolvellemme velkaa.

Paremmat ja turvallisemmat koulu ympäristön eteen onkin viime vuosina pyritty panostamaan. On pystytetty koulukiusaamista ehkäisemään pyrkiviä projekteja, kuten Kiva Koulu -ohjelma, Työrauhaa kaikille -hanke lisääntyvien työrauhahäiriöiden selättämiseksi kouluissa ja niin edelleen. Nämä ja monet muut hankkeet ovat hyvällä asialla. Ja kun opetusministeriökin on niiden takana, niin tuloksia, toivottavasti pysyviä, sopii odottaa. Antti Kärnän kesäkuussa valmistunut väitöstutkimus osoittaa kiusaamisen vähentyneen selvästi Kiva Koulu -ohjelmassa mukana olleiden koulujen ala-asteilla, mutta laajemmista ja pysyvämmistä vaikutuksista on ennen aikaista sanoa vielä mitään. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveysolojen seuranta kyselyt vuosilta 2000–2011 osoittavat, ettei koulukiusaamista ole vielä kyetty selättämään, ei edes paljon vähentämään. Projekteilla näyttäisi olevan vielä työsarkaa, kun kyselyn mukaan viime lukuvuonna 70 prosenttia vastaajista koki, etteivät koulun aikuiset puutu koulukiusaamiseen. Näiden erilaisten projektien keskellä elää kuitenkin epäily, että paljon enemmänkin olisi voitu tehdä. Onko oppilashuollon palveluja parannettu olennaisesti? Ei ole, päinvastoin ne ovat

monissa kunnissa heikentyneet 1990-luvulta lähtien, joskin paikalliset erot ovat suuret. Onko lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja kyetty kohentamaan olennaisesti sitten lamavuosien alasajon? Merkkejä tästäkään ei ole. Ja kuten sanottu, lastensuojelu elää tätä nykyä kroonisessa kriisissä. Oppilaitosten kriisivalmiuteen on kyllä kouluampumisten jäljiltä kiinnitetty huomiota. On puhkottu poistumisteitä ja laadittu turvallisuussuunnitelmia. Alkuvuodesta valmistui Helsingin yliopistossa väitöskirja peruskoulujen turvallisuuskulttuurista. On toki hyvä, että koulun turvallisuutta lähestytään laaja-alaisesti. Myös on varmasti kaikkien eduksi se, että niin kutsuttuun turvallisuusosaamiseen, -johtamiseen ja -asenteisiin kiinnitetään huomiota. Mutta herää kysymys, onko tämäkin linja sittenkin reaktiivinen, koulun varustautumista johonkin sen ulkopuolelta tulevaan uhkaan, jolla ei päästä turvattomuuden syihin käsiksi. Seuraava askel tällä tiellä olisivat metallinpaljastimet, kulkukortit ja vartijat. Nämä eivät toki ole suomalaisen koulun arkipäivää eivätkä toivottavasti sen tulevaisuuttakaan. Mutta jos tällaisiin ratkaisuihin mennään, niin silloin nostettaisiin kädet pystyyn ja luovuttaisiin ajatuksesta kasvatuksen ehkäisevästä voimasta esimerkiksi koulurauhakysymysten kuntoon saattamiseksi. Samalla hyväksyttäisiin hiljaisesti yhteiskunnan pahoinvointi ja eriarvoistuminen kuin myös ihmisten välinen vastakkainasettelu, joista väkivalta ja rikollisuus viime kädessä kumpuavat.

Ei ole viisastenkiveä, joka kertoisi, mistä nykyajan turvattomuutta herättävät trendit nousevat. Ei ole myöskään taikasauvaa, millä pahuus ja vääryys poistetaan ihmisten väliltä. Yksi avain näiden ongelmien vähentämiseksi on huolestuttavasti edenneen yhteiskunnan eriarvoisuuskehityksen katkaiseminen. Valtiovalta onkin opetusministerin johdolla kiinnittänyt ansiokkaasti huomiota 40 vuotta täyttävää peruskouluamme uhkaavaan eriarvoistumiseen. Sisäministeriön tuoreen tutkimuksen mukaan suomalaiset kantavat eriarvoistumisesta erityistä huolta ja kokevat voivansa vaikuttaa liian vähän omaan turvallisuuteensa liittyviin tekijöihin. Tämä luo pitkän päälle yhteiskuntaan epävarmuutta ja pelkoa. Miten kansalaisten ääni voisi päästä nykyistä vahvemmin määrittelemään yhteiskuntapolitiikkamme linjoja? Tämä kehityssuunta olisi myös tervetullut kasvatus- ja koulutusinstituutioissa. Lasten, vanhempien ja opettajien näkemyksiä pitäisi kuulla entistä enemmän koulua koskevissa kysymyksissä, myös yhteisönsä ilmapiiriin ja työskentelytapojen kehittämisessä. Tästä kuluvana syksynä toivottavasti käydään keskusteluja, muun muassa kunnallisvaalien yhteydessä. Muutenkin tutkijat, poliitikot ja hallintoihmiset voisivat kuunnella valppaammin myös kentän ääntä. Näin saataisiin varmasti vakaampi kehittämissuunnan perusta kuin vain ylhäältä päin tulevalla (resurssi)ohjauksella sekä projekteilla, joilla on aina määräaikansa ja -rahansa.

Hyvää koulu(tus)matkaa niin ekaluokkalaisille kuin muillekin koululaisille ja opiskelijoille sekä opetusväelle!

Arto Jauhiainen ja Juhani Tähtinen